

Tacikistan Cumhuriyeti
Anayasa Mahkemesi Başkanı
Aliev Zarif MALAKHOVICH'in
Tebliđi

Sayın Başkan,
Sayın Meslektaşlarım,
Bayanlar ve Baylar,

Öncelikle, bu etkinliği gerçekleştiren ve bizi katılmak üzere davet eden Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Sayın Başkanı Tülay Tuđcu'ya ve Sayın Mahkeme üyelerine teşekkür etmek isterim. Bu etkinliğin, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı olarak demokratik idareler kurmaya çalışan ülkeler için önemi çok büyüktür.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, anayasa yargısı konusunda büyük bir birikime sahiptir ve biz de meslektaşlarımızın bu birikimlerini büyük bir ilgiyle, kendi çalışmalarımızda olumlu etkilerinin olacağının bilinciyle izlemekteyiz.

Bugün içinde yer aldığımız böylesine bir toplantının düzenlenmiş olması, diğer ülkelerden meslektaşlarımla birlikte hepimize büyük yararlar sağlayacaktır.

Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, eski SSCB coğrafyasında kurulmuş olan en genç anayasa yargısı organlarından birisidir.

şimdi izin verirseniz, Tacikistan Cumhuriyeti'nde anayasa yargısının kuruluş süreci ve bu süreçte karşılaştığımız sorunlar hakkında kısa bir bilgi sunmak isterim.

Kasım 2005'te 10. kuruluş yıldönümünü kutlamış olan Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi

Yasası'nın 3 Kasım 1995 yılında kabul edilip Mahkeme üyelerinin seçilmesiyle kurulmuş ve bu günden sonra çalışmalarına başlamıştır.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, bağımsız Tacikistan'ın, ülke çapında, 6 Kasım 1994 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilen ilk Anayasası ile yakından ilişkilidir. Tacik Devlet tarihinde ilk kez, adli yapı hakkındaki Anayasanın 8. maddesi ile Anayasa Mahkemesi, yüksek yargı yetkisi olarak kurulmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunun temel amacı Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa'sının güvencesi olmak, hukukun üstünlüğünü ve Anayasal ölçütlerin uygulanmasını sağlamak, insanların ve vatandaşların hak ve özgürlüklerini korumaktır. Anayasanın 10. maddesine göre, "Tacikistan Anayasası üstün yasal güçtür ve anayasal normlar doğrudan uygulanır. Anayasa ile çelişen diğer yasalar ve yasal düzenlemeler yok hükmündedirler". Anayasa'nın üstün ve doğrudan etki sahibi olabilmesi, bu konuda uzman, yetkili, bağımsız ve tarafsız bir organın bu önemli görevi yerine getirmesi ile olanaklı olabilir.

Dünyanın diğer çağcıl devletlerinde olduğu gibi Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası da, Anayasa Mahkemesi'ni, laik, demokratik hukuk devletine sahip toplumun devlet ve yüksek kamu yetkeleri bağlamında belirlediği yere konumlandırmıştır.

Anayasanın 89. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi yedi üyeden oluşur: Başkan, Başkanvekili ve beş yargıç. Dağlık-Badahshan Özerk Bölgesi Anayasası'nın büyük önem verdiği bir bölgedir; dolayısıyla Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi yargıçlarından birisi bu bölgeden seçilmektedir.

Anayasa Mahkemesi yargıçlarının makamları, yasal konumları ve önemli sorumlulukları göz önüne alındığında, ilgili yasa, bu göreve seçilecek kişilerde belli ölçütlerin göz önünde bulundurulmasını zorunlu tutar. Bu nedenle bu göreve aday gösterilecek kişi 30 yaşından küçük ve 65 yaşından büyük olamaz. Aday, hukuk fakültesi mezunu olmalı ve hukuk ile ilgili bir alanda en az on yıllık deneyime sahip olmalıdır. Üyeler 10 yıl için seçilmekte ve yeniden seçilebilmeleri olanaklıdır.

Anayasa Mahkemesinin amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi için Anayasa tarafından belirlenmiş özgün yetkileri vardır. Bu yetkiler temelde, Meclis'in ve Bölümlerinin çıkardığı yasa ve yasa benzerlerinin, Cumhurbaşkanlığı, Hükümet, Yüksek Mahkeme, Yüksek İktisat Mahkemesi, diğer idari ve kamusal organların kararlarının ve yürürlüğe girmeden önce Tacikistan'ın taraf olduğu antlaşmaların Anayasa'ya uygun olup olmadığının belirlenmesine yöneliktir. Bu Temel Yasa, sayılan kurumlarca genele ve ilgili

kurumlarca tek tek bireylere, ajanslara, örgütlere ve kamu yetkelerine yönelik yapılan yasal düzenlemelerin Anayasa'ya uygun olmasını sağlar. Bu nedenledir ki, örgütlerin, ajansların, vatandaşların hak ve özgürlüklerini belirleyen yasalar ülkenin Temel Yasasına uygun olmalıdır. Anayasa Mahkemesi bu anlamda, toplumsal olarak hukukun üstünlüğünün ve adaletin, yüksek yaşam kalitesi ve etkinlik özgürlüğünün sağlanmasında hedefe ulaşmanın güvencesi olmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin bir diğer işlevi, devlet kurumlarının yetkileri arasında ortaya çıkacak uyuşmazlıkları gidermek olarak, gene Anayasa'da tanımlanmıştır. Önceden de belirtildiği üzere, devlet ve organlarının örgütlenme ve etkinlik dayanakları Anayasal olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda da her devlet kurumu ancak kendi yetkileri kapsamında bağımsız hareket etmek zorundadır. Devlet yetkilerinin bağımsız ve etkin faaliyetleri ilerleme, istikrar, düzen ve yaşam kalitesinin yükselmesi ile birebir bağlantılıdır. Bu yüzden, devlet kurumlarının yetkilerinin, uyuşmazlık durumunda tanımlanması son derece önemli bir konudur.

Anayasa Mahkemesinin işlevleri yukarıda anlatılanlarla sınırlı değildir. Anayasanın 89. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, Anayasa'da açıklanan diğer işlevlerini de yerine getirir. Böylece, Temel Yasanın 72. maddesi şöyle der; "Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi'nce vatana ihanet ile suçlanması durumunda, Milli Meclis ve Namoyandagon Meclisi üyelerinin ayrı ayrı yapacağı oylamalarda üçte iki çoğunluk sağlamalarına bağlı olarak dokunulmazlığı kaldırılır". Temel Yasanın 89. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, ülkenin diğer yasalarında belirtilen görevlerini de yerine getirir.

Çalışma süresi boyunca Anayasa Mahkemesi, devletin bağımsızlığını güçlendiren, Tacikistan'a yeni idari sistem getiren, anayasa yargısına ilişkin, insan hak ve özgürlükleri alanında, yani ülkenin kaderini etkileyecek konuları ele alma durumunda kalmıştır. Bunların yanı sıra, Anayasa Mahkemesi 26 Mart 1996 tarihli kararı ile 15 Kasım 1993 tarihli ve 134 sayılı Tacikistan Cumhuriyeti Ceza Usul Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Askıya Alınması Hakkındaki Parlamento Kararnamesi'ni hükümsüz kılmış ve yürürlükten kaldırmıştır. Bu Kararname, tutuklama ya da gözaltı süresinin uzatılmasına karşı mahkemeye başvurma hakkını ya da tutuklama gerekçesinin yasal olarak onaylanması gereğini kaldırmaktaydı. Bildiğiniz üzere Tacikistan'da yaşanan iç savaş nedeniyle böyle bir yasaya gerek duyulmuş, ancak istikrarın sağlanmasıyla birlikte Anayasa Mahkemesi Kararı, vatandaşların herhangi bir engellemeyle karşılaşmaksızın bu tür kararlara karşı mahkemelere başvurabilmesinin önünü açmıştır.

Ayrıca Emek Kanunu'nda da Anayasa'ya aykırılık tespit edilmiştir; müdürlerin, cumhuriyet savcılarının, vekillerinin, savcılık müfettişlerinin işten çıkarılma ve diğer uyumsuzluklarla ilgili olarak mahkemeye başvurmaları yasaktır. Bu sorunlar yalnızca yüksek organların iç işleyişi içerisinde ele alınabilir niteliktedir. Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin 16 Ekim 2001 tarihli kararı, Tacikistan Cumhuriyeti Medeni Usul Kanunu'nun kimi maddelerini yürürlükten kaldırmış ve hükümsüz kılmıştır. Bu maddeler, tarafların ve diğer kişilerin temyiz duruşmalarına katılımını ve Tacikistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesinin ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararlarda itirazı engellemekte idi. Bu Karar ile Yüksek Mahkemenin ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararların temyizi ve tarafların ve kişilerin temyiz duruşmalarına katılmalarının önü açılmıştır.

Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin 20 Ocak 2005 tarihli kararı, Tacikistan Cumhuriyeti İktisadi Usul Kanunu'nun 181. maddesi hakkında olup bu madde iktisat mahkemelerinin duruşmalarına ve kararın verilmesine katılanların, verilen kararı temyiz edemeyeceğine ilişkindir. Bu hüküm de Anayasa'ya aykırı bulunmuştur. Şu anda, iktisat mahkemelerin kararlarını taraflar ve ilgililer temyiz edebilme hakkına sahiptirler.

Geçmiş çalışmalar göstermiştir ki, anayasal denetim toplumumuzun amaç ve hedeflerine yanıt vermektedir. Bu çalışmaların ereği anayasal düzeni biçimlendirmek ve geliştirmek, devleti güçlendirip geliştirmek ve insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin güvencesi olmaktır.

Anayasa yargısının teşviki için gerekli ön koşullara sahip olan Tacikistan'da, bir anayasal denetim kurumunun oluşturulması ve çalışması laik, demokratik, sosyal hukuk devletinin inşasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin işlemleri açıkça, bu alanda uzmanlaşmış bir anayasa yargı organının, Anayasa'nın güvence altına alınmasının, kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasının, hukukun üstünlüğüne bağlı demokratik devletin güçlendirilmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir. Bu organ da giderek en yüksek devlet organları arasındaki yerini sağlamlaştırmaktadır.

Tarihimize baktığımızda, şu mutlak yargıya varıyoruz; böyle bir organın daha önceden kurulmamış olması dolayısıyla kişilerin anayasal hakları ihlâl edilmiş, Anayasa'nın kendisi dahi çiğnenmiş, Devlete çok geniş bir hareket serbestisi ve yetki gaspı yapabilme olanağı verilmiştir.

On yıllık deneyimimiz göstermiştir ki, Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin yasal düzenlemelerde değişiklikler yapılmalı ki Anayasa'nın ve kişi hak ve özgürlük-

rinin daha etkin korunabilsin. Bu amaçla, diğer devletlerin anayasa mahkemeleri hakkındaki düzenlemeleri öğrenmek bizim için önemli bir konudur ki bu sayede buralardaki deneyimleri Tacikistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin olumlu yönde ilerlemesini sağlamak için kullanabilelim.

Biz zaten bir süreden beri bu yöndeki çalışmalarımızı sürdürmekteyiz, bu nedenle de anayasa yargısı konularının geniş bir yelpazede ele alındığı bu Toplantı'ya katılarak değişik ülkelerin anayasa mahkemelerinin çalışmaları ve bu mahkemeleri düzenleyen yasalar hakkında önemli ve faydalı bilgiler edinme olanağını bulmak, bizim için kaçırılmayacak bir fırsat olmuştur. Anayasa mahkemelerinin yetkileri, etkinliklerinin niteliği ve özgünlüğü, temyiz mercii olarak anayasa mahkemesi, anayasa şikâyeti özellikle ilgilendiğimiz noktaları oluşturmaktadır.

Kendi içeriden bakışımızla, gelecekte yasal düzenlemelerle çözülmesini elzem gördüğümüz konular olarak şunları sayabilirim:

Şu anda Anayasa Mahkemesi resmi olarak Anayasa'yı yorumlama yetkisine sahip değildir ve bu işlev Parlamento tarafından yerine getirilmekte; bu nedenle de teoride ve pratikte güçler ayrılığı ilkesi sağlanamamakta, denetim-denge ilkesi uygulanamamakta ve genel anlamda Anayasa Mahkemesinin Anayasa'yı koruması ve Anayasa hükümlerinin üstünlüğü ve doğrudan uygulanması kısıtlanmaktadır.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin görevleri arasında Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimlerinin onaylanması, Anayasa, yasa ve diğer yasa benzerleri için halkoylamasına gidilmeden önce resmi anlamda son görüşü bildirmek, siyasi partilerle derneklerin faaliyetlerinin askıya alınması ve kayıtlarla ilgili uyumsuzlukların giderilme mercii olmak da olmalıdır.

Yukarıdaki konuları kapsayan bir yasal düzenleme ile XXI. yüzyılda Tacikistan Cumhuriyeti'nde anayasa yargısının etkinliği önemli ölçüde artacaktır. Bu da hiç şüphesiz, toplumun dinamik ve istikrarlı gelişimini destekleyecek; demokrasi bir slogan değil de bir yaşam tarzı olacak, tüm tarafların ve özellikle devlet organlarının faaliyetlerinin gerçek anlamı ortaya çıkacaktır.

Sonuç olarak, yine belirtmek isterim ki, bu tür toplantılar oldukça gerekli ve faydalılar çünkü çalışmalarımızda bize yardımcı olmakta, görüş alışverişini sağlamakta, bize etkin çalışma yöntem ve biçimlerini göstermekte, "demokrasinin zaferi ve Anayasa'nın üstünlüğü" olan soylu amacımıza ulaşmamıza yardımcı olmaktadır.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.